

Az említett hagyomány máig fölismerhető az örmény liturgiában, s mindkét értelmezése kifejezésre jut az ábrázoló szimbolikában. A pap (püspök) hímzett, papucsszerű lábbeliben (*haghtap*) lép az oltárhoz. A liturgiát végző személy ezzel is kifejezi, hogy nem a mindennapi élethez tartozó „közönséges” cselekményt végez: szent helyre lép a liturgia végzésekor. A jelképrendszer azzal folytatódik, hogy a szertartás folyamán, a Szent Cselekmény kezdetekor a pap (püspök) kilép a liturgikus lábbeliből és a szentáldozás végéig mezítlábasan áll az oltár előtt. Ezzel egy időben a papi, főpapi hatalom egyéb jelvényeit (korona, süveg, pásztorbot) sem használják. A „szent hely” iránti tisztelet, valamint a „szent cselekmény” iránti alázat egyformán jelen van az örmény liturgiának ebben a látszólag lényegtelen jelképi ábrázolásában.

Guzsik Tamás

(Megjelent az Örmény Egyházi Hírlevél II/14 1998. november 3-i számában.)

Miért bérmál is a Kelet, amikor keresztel?

A keresztség és a bérmálás a keleti lelkiségben

Lényeg, anyag, forma, érvényesség

Néhány perc a templom egy félreeső zugában, a legszűkebb család körében, néhány csepp víz a kisgyermek homlokára, néhány alig érthetően elmormolt szó kíséretében, és az újszülött az Egyház tagja lett — „érvényesen felvette a keresztséget”. Íme, ez volt a zsinat előtti keresztelési gyakorlat mind a latin, mind a görög szertartásban. És aztán csodálkoztunk, hogy ez a szentségki-szolgáltatás tudatilag alig hagyott nyomot a megkereszteltekben, olyan intézménnyé vált, amelynek a keresztesny családok szinte csakis köteletségérzetből tettek eleget, de az nem hatott ki igazán az életükre. E gyakorlat mögött a skolasztika szentségtanára hivatkozó újkori kazuisztika húzódik meg, amely különválasztotta a szentségi kegyelmet mint lényegét s azt a látható jelet, amely ezt a belső tartalmat közvetíti. Maga ez a kegyelem is jól körülhatárolható, mint pl. a keresztség esetében az eredeti és egyéb bűnök eltörlése. Még inkább megragadható, jogilag is rögzíthető a külső jel két összetevője, az anyag és a forma, amely a keresztség esetében a víz és a keresztelési formula. Fontos még a szentségki-szolgáltató szándéka — hogy ti. úgy kívánjon eljárni, ahogy az a (katolikus) Egyházban szokás. Így aztán a keresztség érvényességéhez valóban elég pár csepp víz, elég, ha a formulát megfelelő szándékkal elmondjuk, a többi mind csak díszítőelem, akár el is hagyható. Hogy a résztvevőkre, az Egyház többi tagjára milyen hatással van a szertartás, s egyáltalán, mi a helye, szerepe az életünkben, az csak másodlagos, szinte mellékes. Íme, a racionalizmusra hajló szentségi szemlélet, amelynek veszélyeit és következményeit a bevezetőben már láttuk.

A zsinat utáni gyakorlat sok tekintetben javítani igyekezett ezen a keresztelésképen. A keresztséget újra a helyi közösség életmegnyilvánulásának látjuk, a legtöbb helyen a szűkebben vett család körén túl az egész közösség előtt szolgáltatják ki, minél nagyobb ünnepélyesség mellett. A szertartás mágikussá válásának még a látszatát is kerüendő, a szülők, keresztszülők előkészítésben részesülnek. Ennyi a többlet, és ez nem kevés. Ugyanakkor hosszas viták kezdődtek akörül, hogy a szülők milyen feltételek mellett kérhetik gyermekük megkeresztelését, kik lehetnek keresztszülők stb. Ezek a viták újra jogi problémák felé terelik el az érdeklődést, végül is még mindig nyitva marad a kérdés: mi is megy végbe bennünk valójában a keresztségben és a többi szentségekben, s mi is itt a szertartás tulajdonképpeni szerepe?

A kérdés tovább vezet a többi szentség körére. A szentségi jelek elvonttá válásának veszélye a többi szentségre is leselkedett s ma is leselkedik. Bár a zsinat hangsúlyozta a szentmisen való „aktív részvételt”, az oltáriszentség problematikája továbbra is arra szűkül le sokak számára: mikor és hogyan változik át a kenyér és a bor Krisztus testévé-vérévé, és alig gondolunk az eucharisztia további hatásaira, így pl. arra, hogy itt jön létre az Egyház mint közösség, s hogy a krisztusi testvériség fog bennünket össze (hiszen Krisztus testéből-véréből részesültünk). A többi szentség esetében is a tényleges anyagok, mozzanatok —olaj, a belső töredelem, a házasságkötési szándék, a kézföltétel—, illetve a helyes formula áll figyelmünk előterében, de végül is homályban marad, hogy közben üdvösségmisztériumok részesei leszünk, főleg pedig az: ki cselekszik itt a külső feltételek keretei között.

Ez az a pont, ahol értékes indításokat nyerhetünk a keleti rítus liturgiaszemléletéből, amely szentírásí-patrisztikai gyökerekből táplálkozik, s így a Nyugaton ma megszokottnál szélesebb összefüggésbe ágyazza a szentségek kérdését is. Mint a zsinat is elismerte, a Kelet —az orthodox egyházakat és a katolikus keleti egyházakat egyaránt ide értve— éppen a liturgiában, a szentségek kérdésében őrzött meg számos olyan értéket, amely segítheti a szükséges megújodást. Feltétlenül ezek közé tartozik az a liturgikus teológia is, amelyet az alábbiakban Alexander Schmemmann *Of Water and the Spirit* (Vízből és Szentlélekből) című műve és Timkó Imre *Hieros gamos* (Szent nász) című kéziratos munkája alapján szeretnék körvonalazni.

A forma mint epifánia

Mint láttuk, a szentségek kortárs nyugati megközelítésében a járulék csak külső jele a belső tartalomnak. Lényeg (usia) és jelenség (phainomenon) viszonya egészen más a keleti hagyományban. A külső itt —a plátói fogalomrendszer nyomán— a belső feltárulása, kifejezője, a láthatatlan láthatóvá tétele. Nem járulék, adalék, esetleges külsőség csupán, hanem a lényegyet nyilatkoztatja ki, teszi teljessé, egzisztenciálissá az emberi lét szintjén. A krisztológiából vett párhuzammal — megtestesülés, ahhoz hasonló folyamat, ahogyan Isten Igéje láthatóvá vált Krisztus emberségében, tetteiben, szavaiban. Vagy még inkább:

epifánia, tehát ahhoz a vízkereszthez hasonlítható, ahol Krisztus a vízen, az anyagon keresztül áramoltatja át isteni jelenlétét, teszi történelmivé és kozmikusá isteni erejét. De a szentségek „mintája” Krisztus feltámadása is, amelyben immár az egész világot átfogja megváltása energiáival.

A Kelet szemléletében tehát a szentségi jelek —anyagok, szavak, jelképek, cselekmények egyaránt— epifánikus jellegűek, Krisztus-jelenések, üdvtörténeti események. A hozzájuk fűződő szertartásoknak nemcsak egyik vagy másik kiemelt mozzanata, hanem a szertartás mint egész, a részletek élő összefüggésében lesz a lényeg hordozója, kifejezője. Épp ezért a részmozzanatok mindig csak összefüggésükben válnak érthetővé —mégpedig az Egyház életén belüli helyük alapján—, sohasem azokból kiragadva, elvont tartalmukban. A forma lényegfeltáró szerepe nélkül a kegyelmi háttér is elvértelenednék, visszafejlődne — vallja a Kelet.

Arról is említést kell azonban tennünk, hogy a kegyelmek, amelyeket a szentségek közvetítenek, a Kelet szemléletében nem (vagy nem elsősorban) teremtett kegyelmek, hanem teremtetlenek, világosabban szólva: maga Krisztus és a Szentlélek cselekszik bennük, a Szentháromság bennünk lakását, bennünk működését jelentik. Ez az, amit az az eldologiasított szentségtan, amelyről a bevezetőben szóltunk, nem képes megragadni. A szentségekben maga Krisztus hal meg és támad föl bennünk, maga a Szentlélek árasztja szét erejét, maga Krisztus formál át bennünket a maga képmására, kapcsol egygé mint férfit és nőt Egyházával kötött házassága mintájára, tesz szőcsövévé és áldozatának folytatójává, törli le bűneinket, gyógyít bennünket testestül-lelkestül, s tesz halálának-feltámadásának átélőjévé. A szentségek a bennünk élő Krisztust alakítják ki: csakis a Krisztussal való személyes találkozás emmauszi síkján érthető, nem pedig a személytelen racionalizálás síkján.

E szempontok alapján készülünk szólni a következőkben a keresztségről és a bérmlásról. A mondottak alapján azonban szeretnénk megfordítani a sorrendet: nem „lényegüket” keressük előbb, s aztán azt, hogy milyen jelekben fejeződik ez ki, hanem a keleti rítusú formákat —mint a patrisztika élő tanúit— tartva szem előtt, a szertartások egzegézisével próbáljuk feltárni belső lényegüket, azt a lelki tartalmat, amelyet az egyes szentségek közvetítenek. Meggyőződésünk, hogy hasonló út a nyugati rítus szertartásai esetében is járható lenne, hiszen mindaz, amit főntebb a „Nyugat” jellemzőjeként említettünk, valójában csak az elmúlt néhány évszázad külső és belső, tartalom és forma viszonyáról kialakított képének visszatükröződése Európa egyházaiban; ennek pedig —kulturális és földrajzi okokból is— inkább a latin hagyományú kereszténység volt kitéve.

A keresztség helye az Egyház életében

A legelső feladat a keresztség „helyének” megtalálása. A keleti rítus mind a mai napig őrzi annak nyomait, hogy az ősegyházban a keresztség szentségét a húsvét éjjeli liturgia keretében szolgáltatták ki, mint a húsvéti ünnepelés szerves

részét. A keresztelés szertartásának első része még ma is a hitjelöltek felkészítési időszakára mutat vissza. A ma is alkalmazott keresztségi fogadalom nem más, mint a „vizsga” pillanata a hitjelölt számára. Gyermekkeresztelés esetén természetesen a keresztszülők mint „kezesek” teszik ezt a fogadalmat, amelyet aztán később, alkalmasint elsőáldozáskor a gyermekek megújítanak. A gyertyák átadása, a pap liturgikus öltözéke, a húsvéti liturgiából származó bevonulási ének (introitus) is utal rá, hogy mindez a nagy húsvéti körmenethez kapcsolódott.

Az összefüggés a másik oldalról is kétségtelen. Nagyszombat liturgiája (az ún. Vazul-mise alkonyati zsolozsmával) tizenöt olvasmányával azokat az őszövétségi előképeket eleveníti fel, amelyek a keresztségre mutatnak előre (átkeelés a Vörös-tengeren, Jónás a cethal gyomrában, a három ifjú az égő kemencében, Dániel az oroszlánok vermében stb.), és amelyek egyúttal már az új páskára, Krisztusnak a halálból az életbe való átjutására utalnak. Ezt az átmenetet fejezi ki ott a gyászöltözetből a fehér ruhába való átöltözés is.

A keresztség tehát az ősegyházban —s ennek nyomán Keleten ma is— Krisztus halála-feltámadása megünnepléséhez kapcsolódik. Később ugyan gyakorlati okok miatt —tömegek vették fel a keresztséget, majd a hangsúly a gyermekek keresztségére tevődött át— különvált a húsvét megünneplése és a keresztség kiszolgáltatása: új keresztelési napok jelentek meg. De —mint látni fogjuk— a keresztelésben alkalmazott olvasmányok ma is világosan utalnak arra, hogy a megkeresztelt ember Krisztus halálának-feltámadásának hasonlóságára újul meg. A keresztelés minden formai eleme ennek az összefüggésnek a fényében válik érthetővé.

A keresztelés előkészítő része

Amint Keleten az eucharisztikus liturgiának is van prozskomidiája, előkészítő része, így a keresztség liturgiájának is. A keresztelés szertartásában —ahogyan azt ma a görög katolikus egyházban végezzük— a legelső formai elem a névadás. Eredetileg a születés utáni nyolcadik napon végezték, később azonban a keresztelés része lett. Nem is annyira az egyes név, mint inkább „Krisztus meg nem tagadandó szent neve” a lényeges a keresztelendőnek — az, hogy *Christianos*, krisztusi ember, keresztény lesz, hogy Krisztus keresztje „szívébe és lelkébe” lesz jegyezve, s hogy a „mennország választottja” lesz a keresztségben. De hogy saját nevet is kap, ebben az is benne van: nem személytelenül, hanem a maga személyes valóságával lesz részese az „új teremtmény méltóságának” (vö. a név, a névadás biblikus tartalmával).

A prozskomidiát, akárcsak az eucharisztikus liturgiában, a katekumenek (hitjelöltek) liturgiája, azaz itt: a katekumenek közé való felvétel követi. Ennek első része az *exorcizmus*, a gonoszlélek kiűzése. Manapság hajlamosak vagyunk arra, hogy az efféle mozzanatokban babonát, régmódíságot lássunk. Pedig —mint éppen Schmemmann írja— világunk tele van irracionáléval, átláthatatlannal, így elsősorban a gonoszság értelmetlen tetteivel. A gonoszság azonban evilági érzékelésünk szempontjából nem valamiféle hiány, mint teológiai érte-

lemben a skolasztika tanítja, hanem nagyon is itt lévő valóság. És amint a jótettek személyes hordozóra utalnak vissza, úgy az irracionálé, a versengés és a viszály mögött is joggal sejthetünk meg az emberen túl is személyes cselekvőket — ördögöket, akiknek éppúgy a világ a működési színterük, mint az embernek, s akik a lelkek egymástól való elidegenedésén mesterkednek (a *diabolos* a *diaballein*, „szétszór” szóból származik). Ezért szerepel a keresztelés elején az ördögűzés, akárcsak Jézus nyilvános működése előtt. A liturgia előbb megszólítja (mert személynek tekint) őket, a szó őseredeti erejében bízva űzi el őket, majd *lehelés* következik, mint ahogy a víz megszentelésekor is lehet kiárasztásával történik a Szentlélek erejének közlése. A sátánnak való *ellentmondás* a keresztségi fogadalom (a katekumenvizsga) első része. A keresztlendők (illetve keresztszülők) nyugat felé fordulnak, úgy mondanak nemet a gonoszságra, majd kelet felé fordulva fejezik ki készségüket, hogy egyesülnek Krisztussal. Napkelet az Egyház jelképrendszerében valamiképp maga Krisztus, aki ti. az igazság Napja. Íme, egy újabb apró formai elem, mely a Krisztus feltámadásával elkezdődött „nyolcadik napra” utal. Természetes, hogy mind a bűn elleni küzdelemnek, mind a Krisztushoz hasonulásnak az élet egészében kell majd megvalósulnia. A keresztségi fogadalmat a Hitvallás elmondása követi. Az ősegyházban ezzel zárult le a katekumenátus időszaka, a hitjelölt immár személyes meggyőződéséként („Hiszek ...”, első személyben) mondhatja el a közösség hitvallását. A Hiszekegy az üdvtörténet tömör összefoglalása, a megkeresztelt az „egy keresztségben” lesz Isten hozzánk hajlásának személyes befogadjává. Mint a Credót követő imádság is kifejezi, ebben fog megvalósulni számára Isten egyetemes üdvözítő akarata.

A szóbeli elemeket *anyagi* elem követi: az olajjal való megkenés. Nem krizmáról, bérmaolajról van még szó, hanem a jelöltek olajáról, amelynek tartalmát az a természetes szimbolizmus szabja meg, hogy a régiek szemében gyógyulás, fény, szabadulás kifejezője volt (pl. Noé és az olajág). A megkenetés tehát azt jelzi: a keresztlendő testileg-lelkileg egészzé, egészségessé, megvilágosodottá válik, a bűnben megromlott természete újra ép, teljes lesz, megszületik benne az új, mennyei ember. Természetesen itt a keresztség előtt (ha ugyan szabad így különválasztanunk az időket) mindez még csak ígéret, de épp ezeknek a tényezőknél kell valósággá válniuk a keresztyén élet folyamán.

Az elkezdődő örökélet

Ezután következik maga a szűkebb értelemben vett keresztelés, azaz a vízzel való leöntés. Ha valahol, akkor különösen itt igaz az, hogy nem csupán külső jelről van szó, hanem olyan valóságmozzanatról, amely magának a keresztségnek a titkát tárja fel. A víz epifánikus valóságát az jelenti, hogy szinte benne sűrűsödik az egész üdvtörténet. A víz a Szentírásban mindenekelőtt maga a kozmosz, az anyag (pl. a „vizek” a teremtésnél, amelyekből Isten Lelke formál „rendet”). Ugyanakkor élet és halál jelképe is, hiszen éltet, épít, de rombol, pusztít is. A víznek ez a kétarcúsága megmutatkozik a vízözön vagy a Vörös-

tenger történetében is: a bűnösökre büntetést, az igazaknak szabadulást hoz. A jánosi és főleg a jézusi keresztségben azután a bűnbánat és megigazulás, majd a halál és feltámadás kettősségét is magában hordozza. A víz tehát nemcsak a teremtésnek, de a bűnbánatnak, a megváltásnak, sőt a halálnak-feltámadásnak is kifejezője. Nem egyszerűen arról van szó, hogy van egy evilági anyag, amely az egyik szentség anyagát képezi, hanem arról, hogy a víz a maga üdvtörténeti háttérével a megújuló epifánia része lesz, a megszentelés csatornájává válik, a megkeresztelt pedig mintegy alámerül Krisztus halálába, hogy azután felemelkedjék vele új emberként, a mennyország örököséként. Metabolé, átváltozás zajlik itt, az eucharisztiahoz hasonlóan, de nem egyszerűen ennek a világnak egy másik anyagává, hanem a végső idők anyagává, nem a láthatók, hanem a láthatatlanok síkján!

Természetesen, legalább ilyen lényegesek a keresztelési formula szavai is: „Kereszteltetik Isten szolgája, N., az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében, ámen.” A liturgia szenvedő igealakot használ, ami a szentírás gyakorlatot követve azt jelzi: az igazi cselekvő itt maga Isten. A szentháromságos formát számos szerző így fordítja le: az Atya, Fiú, Szentlélek nevére történik a keresztelés. Mindenképpen a személyes vízkereszt pillanata ez, az első eleven, személyes találkozás a Szentháromság személyeivel. A megkeresztelt az Atyának fia, a Fiúnak társörököse lesz, és Isten Lelke öleli egygé a többi megkeresztelttel, sőt az üdvözültekkel is. De amint Krisztus vízbe merülése maga is halálára-feltámadására utalt előre, ez a megújult epifánia ugyanígy már személyes nagypéntek és húsvét is, a nagy megváltás-misztériumok behatolása egyedi életünkbe, részesevé tesz annak a Szentháromság személyei közt lefolyt drámának, amelynek csúcspontja a Fiú áldozata és megdicsőülése volt, s amelyet azután a Szentlélek kiáradása pecsételt meg. A vízzel való leöntés mozzanata tehát —mint a keresztelés többi eleme is— csak a nagy üdvösségmisztériumok fényében válik érthetővé, a Szentháromság bennünk lakásához, az elkezdődött örök élethez vezet el.

A Krisztusban való újjászületést két további formai elem is nyomatékosítja. A fehér ruhába (az „igazság köntösébe”) való öltöztetés, amely sok helyütt, sajnos, elmarad, pedig ismét epifánikus vonásról van szó: egész életünk feladata, hogy levessük a régi embert és felöltözzünk az újba, s hogy —épp a keresztelés húsvéti eredetű bemeneti éneke alapján¹— „Krisztusba öltözködjünk”, miután „Krisztusba keresztelkedtünk”. A keresztség tehát felhatalmazás, küldetés, a II. Vatikánum által is hangoztatott királyi papság: Krisztus királyi, papi, prófétai hivatásából való részesedés. A prófétai hivatást, a tanúságtételre való felhatalmazást a gyertya átvétele is megerősíti. Krisztus felszólítása nyomán („Világoskodjatok a ház lakóinak ...”) az Egyház jócselekedetekre küldi tagjait, s ezzel életüket mindenestől eszkatologikus távlatba állítja: „Vedd ezt az égő gyertyát —hangzik a keleti rítusú keresztelés talán legszebb szövege—,

¹ „Akik Krisztusba keresztelkedtetek, Krisztusba öltözködtetek, alleluja.”

és igyekezzél egész életedben a hit és jócselekedetek világosságával tündökölni, hogy midőn eljő az Úr, az összes szentekkel együtt fényesen léphess elébe és akadálytalanul mehess be az ő mennyei dicsőségének palotájába, s együtt uralkodhassál vele végtelen időkön át, ámen.” Ismét csak beszédes jelről van tehát szó, a keresztség a Kelet felfogása szerint *fótismos*, megvilágosodás, mint ahogy Krisztus megkeresztelkedése is az volt — ezért az egész keresztény élet úgy tekinthető, mint a világ világossága hivatásának megvalósítása.

Bár a szertartás menete szerint már itt kellene szólnunk a bérmálásról, folytassuk inkább a keresztelési igeliturgia, vagyis az olvasmányok felidézésével, hiszen ezek még a keresztség részét képezik. Amit a liturgia eddig epifánikus jelekkel fejezett ki, azt teszük most kifejezetté a szentírási részletek, elsőként a Róm 6,3–11, amely nem más, mint Szent Pál keresztségi katekézise: „Mind, akik megkeresztelkedtünk Krisztus Jézusban, az ő halálába keresztelkedtünk” —hangzik fel az apostol üzenete—, de amint „együvé oltattunk vele az ő halálának hasonlatossága szerint, feltámadásával is úgy leszünk.” Jogos tehát a formai elemek által is sugallt következtetés: a keresztség Krisztus halálának és feltámadásának „hasonlatosságára” történik, még egyszerűbben szólva: a keresztség nem más, mint Krisztus bennünk végbemenő halála-feltámadása!

Megerősíti ezt a keresztelési evangélium is (a Máté-záradék), amely a feltámadt Krisztus keresztelési parancsát idézi. Az összefüggésből nyilvánvaló: Krisztus azzal lesz jelen a világ végéig a mi életünkben is, ha belekeresztelkedünk, ha megéljük halálát-feltámadását, nemcsak a keresztség pillanatában, hanem tanításának befogadásával és megélésével. Íme, újabb mozzanat, mely már a keresztény életre mint a keresztség szentségéből fakadó, egész életet átfogó folyamatra utal.

A teológiai kézikönyvekből ismert keresztségeképhez hozzátartozik a szentség gyümölcseinek (*fructus, res tantum*) gondolköre. Úgy szoktuk mondani, hogy a keresztség eltörli az eredeti bűnt, és a megigazulás részesévé, Krisztus testének tagjává tesz. Biztos, hogy mindez benne van a keresztségben. Mégis helyt kell adnunk Schmemmann megjegyzésének: az eredeti bűn csak a természetes halálnak volt kiindulópontja. (Róm 5,12) Krisztus azonban attól az örök haláltól is megszabadított bennünket, amelyet a kárhozat jelentene. S tette ezt a halálnak egy merőben új formájával, az önkéntes haláláladozattal. „Halálának hasonlatossága” tehát sokkal többet jelent nekünk, mint az eredeti bűnnek vagy következményeinek eltörlését: új, krisztusi létformát, azt, hogy nap nap után „meghalunk a bűnnek és élünk Istennek.” Feltámadásának vétele pedig azt, hogy úgy cselekszünk, hogy azzal „Istennek éljünk a mi Urunk, Jézus Krisztusban”, ahogy szintén Szent Pál katekézise tanítja. A megigazulást sem tekinthetjük mozdulatlan adottságnak, ez is örökös küzdelmet feltételez, míg a keresztségben nyert ígéret ki nem teljesedik az üdvösségben. Természetes azután, hogy Krisztus életét nemcsak egyedileg fogadjuk be, hanem egyetlen testet alkotunk mindazokkal, akik Krisztusba keresztelkedtek. A keresztség közösségteremtő ereje a keleti lelkiségnek is szerves része.

A személyes pünkösöd

A keleti rítus a bérálás szentségét a keresztelés szertartásába ágyazva szolgáltatja ki. Emiatt sokan vitatták önálló szentségi jellegét. Pedig a liturgia szövegéből is kitűnik: új, más kegyelem átvételéről van szó. Miután a megkeresztelt újjászületett, megvilágosodott, elnyeri a Lélek ajándékának pecsétjét. És itt szeretnék válaszolni a főcímben felvetett kérdésre: miért is szolgáltatja ki a Kelet a bérálást is a kereszteléssel együtt? Nos, nem egyszerűen gyakorlati okokról van szó: így legalább már ez is megtörténik. A megfejtést épp az adja, hogy a bérálás beépül a keresztség szertartásába. A Kelet azt akarja kifejezni az együttes kereszteléssel-bérálással, hogy ez a két szentség együtt tesz bennünket részesévé a Fiú és a Szentlélek megváltó-megszentelő munkájának. A kettő nem egy szentség, de egyetlen folyamat: mivel a keresztelendő „beöltözött Krisztusba”, részese lett halálának-feltámadásának, azért elnyerheti most a kenetet is; mivel Krisztus megváltásának már részese, átveheti, befogadhatja a Szentlélek adományait is. A tulajdonképpeni teológiai háttér pedig az, hogy a Kelet nagyobb hangsúlyt helyez a „trinitárius” jellegre, a Szentháromság-hitre, mint a Nyugat.

A szertartás a Szentlélek ajándékáról beszél. Fel kell figyelni erre, hiszen a Szentírás inkább a Szentlélek ajándékait szokta emlegetni. (vö. 1Kor 12,4) Mi más lehetne az egyes szám oka, mint az, hogy itt nem annyira az egyes (teremtett) kegyelmekről van szó, amelyek a Szentlélekre vezethetők vissza (értelem, bölcsesség lelke stb.), hanem magáról a Szentlélekről mint ajándékról, arról a teremtetlen kegyelemről, aki nem más, mint Isten Lelke! Az ember így nem „szent dolgokat” nyer, hanem —a Kelet kifejezésével— átitenül, a maga személyes valóságában (ezért kap a bérálásban rendszerint a keresztnévtől eltérő, másik, új nevet is), azzal válik igazán én-né, alannyá, hogy személyesen fordulhat a Szentháromság személyeihez, sőt maga a Lélek sóhajtozik szavain keresztül. Ha tehát személyes húsvétről beszélünk a keresztség esetében, most személyes pünkösdről kell szólnunk. A Krisztus által megváltott ember most isteni energiákat nyer, a Lélek templomává, lakóhelyévé válik.

A krizmára, a bérmaolajra hasonlók érvényesek, mint a vízre. Nem egyszerűen evilági anyag többé, hanem részese annak az átforgalmódásnak, amely majd az új égben és új földön teljesebbé válik. Az olaj szimbolikájából itt elsősorban az erő, az energia szerepe domborodik ki, ami nagyon is megragadható ma, az olajválság korában. A megkenés a Szentlélek istenítő energiáinak, kegyelmeinek szétáradását jelzi, az első pünkösöd lángnyelveire mutat vissza. Üdvtörténeti háttérhez tartozik azután a királlyá kenés mozzanata is. Ismét sokkal többről van tehát szó, mint amit a kortárs nyugati megközelítés a felnőtté válás követelményével kifejez. Az a királyi papság teljesebbé válik, amelyet már a keresztség is megalapozott. Amiben természetesen benne van az a belénk írt parancs is, hogy érvényesüljünk a krisztusi nagykorúságot (még akkor is, ha adott esetben gyermek, sőt újszülött az, akit megbérálunk), hogy a keresztség „összes cselekedetei és szavai által” Krisztus „kedvét teljesítse”, vagyis akaratát,

elvárásait valósítsa meg, de az is, hogy „isteni megszentelést”, isteni életet nyerünk, „lelki emberekké” válunk, s csak rajtunk múlik, azok maradunk-e.

A Nyugat és Kelet közötti különbségek sorában szokás emlegetni, hogy nálunk, Keleten bármely lelkipásztor bármikor bérmálhat a keresztség kiszolgáltatásával együtt. Ezt pontosítanunk kell. Keleten ugyan külön felhatalmazás nélkül bérmál az áldozópap, de a bémaolajat a megyéspüspök szenteli meg nagycsütörtökön. Az egyéni megszentelődés így itt is a hierarchia vezette közösség életébe ágyazódik. A feltámadt Krisztus felszólítását: „Tanúim leszek”, azaz legyetek, az Egyház egésze valósítja meg. A személyes húsvét-nak és pünkösödnek közösen végbevitt tanúságtételben kell visszatükröződnie és kivirágoznia, ez a bérmálás végső mondanivalója.

Nyugati hívők előtt még a bérmálás együttes kiszolgáltatásánál is meglepőbb mozzanat lehet, hogy a Kelet az őskeresztény korban az eucharisziát is kiszolgáltatta. Világosan utal erre a bérmálás *epiklézise*, Szentlelket leesdő imádsága, mely így fordul Krisztushoz: „ajándékozd neki a te szent, mindenható és imádandó Lelked ajándékának pecsétjét és a Krisztusod szent testében és drága vérében való részesülést.” Ennek magyarázata ismét csak húsvét, ti. a (felnőtt) hitjelöltek nagyszombaton megkeresztelkedtek, megbérmálkoztak, húsvétvasárnap pedig már együtt áldoztak a közösséggel. Orthodox közösségekben pedig még mind a mai napig él olyan szokás, hogy a kicsit már nagyobbacská gyermekek meg is áldoztatják a keresztelés-bérmálás szertartása folyamán. Íme, világos a három „iniciációs”, beavató szentség egysége a keleti szertartásban, nemcsak olyan értelemben, hogy a megkeresztelt beavatódik, beiktatódik az Egyház életébe, hanem hogy Krisztus testének eleven tagja lesz (a németben: *Eingliederung*), elkezdi élni a krisztusi életet.

Belépés Isten országába

Bár a keresztelés-bérmálás liturgiája a keleti rítusban felnőtt embert tart szem előtt (mint ezt a katekumeni fogadalomtétel és az eucharisziára-bocsátás is igazolja), az idők folyamán kialakult néhány olyan mozzanat is, amely kifejezetten a gyermekkeresztelést feltételezi. Bár az őskeresztény korban először a felnőttkeresztség szokása élt, a Kelet is természetesnek tartotta, hogy egy-egy megkeresztelt „egész házanépével” együtt felvehesse a szentségeket számos szentírási hely alapján. (vö. Ap Csel 16,34 és másutt) Van tehát olyan mozzanat a szertartás mai formájában, amely a megkeresztelt gyermeket, illetve szüleit érinti: ezeket foglalja magába a szülőasszony avatásának és a gyermek bemutatásának szertartása. A szülőasszonynak eredetileg a születést követő negyvenedik napon kellett erre a szertartásra felmennie a templomba (Krisztus „bemutatásának” mintájára), manapság a keresztelés végén szokta átvenni a gyermeket, s ekkor kapja a kifejezetten neki szóló áldást. Természetesen, gyermekkeresztség esetében már nem ragaszkodunk a húsvéti időponthoz, hanem inkább a szülést követő idő a meghatározó. Szülőasszony-avatás ... Nos, a szertartás mögött kétségtelenül ott rejtőzik az Ószövetség felfogása,

amely tisztátalannak tekintette a szülő nőt. De ismét többről van itt szó. A kapcsolódási pontot Krisztus életének párhuzamos eseménye jelenti. A megkeresztelt együtt fog növekedni Krisztussal, maga a növekedés is kegyelemforrás lesz számára. Amit az öreg Simeon valaha Krisztusra vonatkoztatva mondott el —a népek világosságára, népe dicsőségére jött—, az —ha nem is olyan érvennyel, mint rá— a megkereszteltre is igaz: ő is részesül a világ világosságának már jelzett hivatásából, a Fiú örököstársává, megváltásának munkásává válik.

Fontos mozzanata a szertartásnak az is, hogy a gyermek és anyja, sőt az egész család együtt lép a szentély ajtaja elé. A megkeresztelt nem elszigetelt egyed, hanem egy család tagja, még csak nem is vérkonaié, hanem az Egyházé mint közösségé, s azon keresztül az emberiségé, amelynek üdvtörténetébe immár személyesen is bekapcsolódott. Simeon énekének felidézése alatt a pap belép az újszülöttel (lány esetében a külső, fiú esetében a belső) szentélybe, esetleg körbe is jár vele az oltár körül. Itt, mint a görög rítus több más szertartásában is, maga a bemenet, a belépés válik epifániás jellé, azaz éppen azt segít átélni, hogy a keresztség az Isten országába való belépés szentsége. A belépés, a vonulások ismételten azt sugallják: ami itt történik, az egyszerre szombat, a régi világ vége, és már vasárnap, az újnak kezdete. A keresztséggel és a Szentlélek erejével induló keresztény élet az örök élet kezdete. Nem mozdulatlan tény csupán, hanem eleven mozgás, mely a beteljesedett örök élet felé hajt előre bennünket. Bárcsak napi életünk is vissza tudna valamit tükrözni ebből a teljességből és ebből a húsvéti örömből!

Egyházzenei folyóiratról lévén szó, hadd utaljak végül a szertartás énekeleire is. A keresztelés-bérmálás az a szertartás nálunk, amelyben a legkevesebb az ének, lényegében csak az „Akik Krisztusba keresztelkedtetek” háromszori eléneklése és a szertartás végén az éltetés szerepel. Sajnos egyes helyeken csak prózában olvassák fel a szövegeket, de lehetőleg rendszerint az egész szertartást énekelve szoktuk végezni, ahogy ezt már tőlünk, az „éneklő egyháztól” megszokhatták a hívek, ugyanolyan tónusban, ahogy egyéb imádságainkat, olvasmányainkat mondjuk. Sokhelyütt Simeon énekével zárul a szertartás a bemutatás, az elbocsátó, az áldás, az éltetés után. Íme, minden „fölvilágosodást nyert”, „megvilágosodott” keresztény másod-Krisztussá lesz, részesedik a „világoskodás” főlésége hivatásából.

Cselényi István Gábor

Mlle ~ lu ia **B**ea ~ tus uir ~ ctus Mar,
 Atinus Urbis Turonis Epilchopus requieuit qui susceperunt
 Ange li atq Archangeli, throni, & dominationes & uirtutes
 S. Katherine Introitus Loquebar fol 9 Alla Adelu
 centur fol 9 Comio Confundantur fol 10

Kéziratoldal az 1623-as újhelyi pálos graduáléból (Budapest, Egyetemi Könyvtár).